

Др ДРАГАН СУБОТИЋ

**ИЗ НАШЕ МЕЂУРАТНЕ ГРАЂАНСКЕ ПРАВНЕ БАШТИНЕ:
МИХАИЛО КОНСТАНТИНОВИЋ (1897–1982)**

Др Драган Суботић
УУ 11000 Београд
Институт за политичке студије

UDK 929:34

Овај професор универзитета и политичар рођен је у Чачку 10. марта 1897. Гимназију је учио у Чачку и у Француској, где је, за време Првог светског рата, као избеглица, 1916. године завршио и матуру. Затим је студирао, дипломирао и докторирао на Правном факултету у Лиону 1923. године одбранивши докторску дисертацију под насловом: „Le percikulilum „rei venditae” en droit romain klassikue”. Ваља нагласити да је учествовао као добровољац у Француској војсци борећи се 1917. на западном фронту.

По повратку у земљу, већ 1923. године, изабран је за доцента Правног факултета у Суботици, а за редовног професора на Правном факултету у Београду тек 1936.

Био је активан и у политичком животу. Тако је од 1939. до марта 1941. године био министар без портфеља у влади Цветковић-Мачек (подноео оставку 25. марта 1941). Био је веома ангажован у правно-политичким пословима око образовања бановине Хрватске 1939. године, а већ наредне – 1940. био је један од аутора „Нацрта о српској земљи”, који никада није реализован у пракси. После априлског слома 1941. емигрирао је у ино-

странство, а по повратку у земљу био је председник уставотворне комисије за израду устава из 1945. и на челу више комисија за израду закона, на пример оних о браку, наслеђу, застарелости потраживања... После Другог светског рата био је професор Правног факултета у Београду и од покретања, 1953. године – уредник „Анала Правног факултета.”¹

Научни профил професора Константиновића започиње са докторском тезом из римског права, а специјализовао се у приватном праву. За редовног професора Грађанског права на Правном факултету у Београду изабран је 1935. године, па је предавао облигационо право, које је тада слушано на трећој години. Академик Радомир Лукић је, не без разлога, тврдио да је Константиновић, свим својим великим знањем, савесношћу и одушевљењем, „приступио једном од најсложенијих задатака које је имало да реши наше социјалистичко право: изградњи закона о облигацијама, темеља приватног права... Под скромним насловом „Скица за законик”, његово дело је објављено и десила се ретка појава: као такав, тај предлог за законик, та скица, почела се примењивати као прави законик и тако вршити своју функцију од неоцењиве вредности у нашем новом праву.”²

Још пре рата, Константиновић је сматрао да за основу предратног југословенског грађанског законика ваља узети аустријски кривични законик,³ а идуће – 1934. године објављена је Предоснова југословенског грађанског законика: „Ова предоснова је била верзија новелираног Аустријског грађанског законика. Истина, верзија је била нешто мало прилагођена нашим потребама. Међутим, гледано у целини, и даље је то био један неадекватан нацрт закона који није одговарао нашим потребама. Стицајем прилика, Предоснова није постала законик и требало је да прође 44 године да се дође до јединственог облигационог закона.”⁴

Други допринос је било оснивање спољнотрговинске арбитраже, 1947. године, при Привредној комори Југославије у Београду, а 1959–1960. био је и декан Правног факултета у Београду да би, као што смо већ споменули, од 1953. до 1960. био уредник факултетског часописа „Анали...”.

У научном раду професора Константиновића запажа се континуитет са предратним периодом када објављује низ значајнијих радова: („Извори брачног права”, Београд, 1938, чија реализација практично долази до изражаја после 1945. године, када се ангажује на доношењу Основног закона о браку, односно пише „Облигационо право” (1952) правећи тако основу за дело: „Облигације и уговори”, као скицу за нацрт закона о облигацијама и уговорима из 1969.

1. Видети: „Енциклопедија Југославије”, Загреб, 1962, стр. 303.

2. „Анали правног факултета”, бр. 1–2, 1982, стр. 4.

3. „Југословенски грађански законик”, „Правни зборник”, Подгорица, 1933.

4. Исто, стр. 9.

Од 1945. године до одласка у пензију, на Правном факултету у Београду је био шеф катедре за грађанско право са међународним приватним правом и руководио је радом бројних семинара при овој катедри, као и радом бројних законодавних секција за израду нацрта уставних и других законских текстова. Тако је саставио и нацрте више закона из области породичног права („Основни закон о браку” из 1946, „Основни закон о односима родитеља и деце” од 1947, као и Закон о усвојењу из 1947). Исто тако, и више закона из грађанског права („Закон о наслеђивању” од 1955, „Закон о застарелости потраживања” од 1953, као и „Скицу за нацрт закона о облигацијама и уговорима”), у ствари – „Облигационо право” из 1957. године).

Иако је био један од сарадника предратног „Архива за правне и друштвене науке”, као и „Социолошког прегледа”, где је објављивао и радове који су задржали у област права и социологије, ипак, при крају свога радног века објавио је у облику нацрта облигационог законика дело „Облигације и уговори: Скица за Законик о облигацијама и уговорима”, које је више година примењивано као прави законик, тако да су редактори Закона о облигационим односима прихватили „Скицу” као основ за рад на облигационом законнику преузимајући највећи број решења предложених у њој и усвајајући њену законодавну технику.⁵

Овај преглед научне каријере професора Константиновића треба да буде допуњен и његовим бројним радовима објављеним у часописима после 1945. године, чиме се стиче потпунија слика о овом знаменитом професору и научном раднику.

Тиме се оправдавају оцене његових колега и савременика, попут др Радомира Ђуровића, који је 1982. године закључио и следеће: „Велико је научно и животно дело професора Михаила Константиновића. Осећајући велики губитак и бол, поносни смо што смо га имали. Трајан је његов допринос Правном факултету, нашој правничкој мисли и науци, правној науци уопште и читавој нашој друштвеној заједници”.⁶

У издању „Групе за социјалну и културну акцију” у Београду, се 1925. године, појавила књига – алманах: „Генерација пред стварањем”. Поред др Драгољуба Јовановића др Луја Новака, Илије М. Петровића, др Мија Мирковића, Отокара Кершованија и др Михајла Арсића, огласио се и Михаило Константиновић са радом „Питање својине: од својине индивидуалног права ка својини као социјалној функцији.”

Константиновић својину види као индивидуално право, које постоји ради задовољавања индивидуалних циљева сопственика, дакле од Декла-

5. „Анали...” бр. 1–2, 1982, стр. 245.

6. „Анали...” бр. 1–2, 1982, стр. 11.

рације о слободама и правима човека и грађанина из 1789. године, по којој својина јесте лично право чије вршење зависи од воље сопственика и постоји једино ради задовољења његових потреба и захтева.⁷ Уместо искључиво личног права сваког појединца, својина има и других функција у смислу да то више није субјективно право сопственика, већ је и социјална функција држаоца имања. Дакле, сматрао је Константиновић, не постоји само у интересу индивидуе, већ постоји и у општем интересу, а њен основ је обавеза за сопственика да изврши једну социјалну функцију, из сасвим једноставних разлога: „Чињеница да је неко сопственик не овлашћује га да ствар коју има употреби на задовољавање личних потреба, с једне стране, и општих потреба, с друге стране. Само таква активност је у интересу заједнице, само она има друштвену вредност и зато само она заслужује заштиту. За цивилизовано друштво, које почива на подели рада и у коме је та подела рада далеко отерана, интересантан је само онај који врши своју дужност, практикује друштвену солидарност.”⁸

Константиновић вели да је савремени грађанин веома далеко од основних принципа Декларације права човека и грађанина и неповредивости права својине, пошто је ступањ индивидуалног права „прећен и дефинитивно прећен.” Исто тако, модерни уставни су посебну пажњу обратили привредним односима, тако да држава није само политичка заједница која има да гарантује грађанима политичка права, она је и у функцији њихових социјалних и културних задатака. Ипак, индивидуалне силе нису дефинитивно побеђене, али су несумњиво начете, јер социјалне силе несумњиво све више расту.

Један други рад М. Константиновића је посвећен историји српског грађанског законика под насловом „*Emptio perfecta* у Српском грађанском законнику (Прилог историји извора Српског грађанског законика и методи тумачења”, иначе штампан у Споменици Мауровићу о његовој педесетогодишњици, објављен је и као засебан сепарат у Београду, почетком 1934. године).

Константиновић констатује да историја Српског грађанског законика од 1844. године није још написана, уз подсећање да је основа за израду овог законика позајмљена од француског грађанског законика, као и аустријског законика, којима се регулише та материја у којој се говори о уговору о продаји и куповини. Тумачећи израз „*emptio perfecta*” Константиновић вели да је позајмљен из Јустинијановог законодавства и да се не може једнострано тумачити на српске прилике. Реч је о савршеној продаји, која по одредбама српског грађанског законика има јасно одређен пред-

7. Нав. дело, стр. 107.

8. Исто, стр. 11.

мет пошто не значи ни закључену продају ни безусловну продају, ни продају са потпуно одређеним предметом: „Немогућност да им се нађе неки смисао показује најбоље погрешност оне методе тумачења закона, која сматра да свака реч у закону има свој значај и да у крајњој линији треба истраживати намеру законодавца.” „Савршена продаја” у Српском грађанском законнику „не значи ништа; законодавац не само да није имао никакву намеру уводећи тај појам у законик, већ није ни знао шта он значи.”⁹

Константиновић је о томе писао и у другим правним расправама, попут оне на тему „Књижевни и уметнички рад и право (Ауторско право)”, иначе објављена у Новом Саду крајем 1928. године. Наиме, Константиновић разликује различите приступе предмету ауторског права, као и његов двоструки садржај: право на материјалне користи из дела – и оно се може назвати имовинско ауторско право или књижевна и уметничка својина, као и неимовинско ауторско право у виду права на заштиту своје личности изражене у делу. Исто тако, расправља и о природи трајања ауторског права, уз низ правних правила о трајању ауторског права после ауторове смрти које се преноси на сроднике у правој линији, у побочној линији до трећег степена сродства, супругу, ауторске организације и државу.

У послератном периоду др Константиновић је објавио и невелику књижицу „Реформа брака и заштита деце и мајки у Совјетском Савезу” (Београд, 1945), што је, уствари, његово предавањс одржано у Београду, 3. јула 1945. у Друштву за културну сарадњу са Совјетским Савезом. Константиновић је био мишљења да совјетско законодавство посебно регулише област брачних односа, чиме се постижу значајне измене у области породичног права. Они обухватају мере за повећање материјалне помоћи бременитим женама, и мајкама ради издржавања и васпитања деце, као и низ мера за појачану заштиту мајке и детета.

Што се тиче права и дужности супруга, у совјетском законодавству је доминирало право једнакости и независности супруга, односно равноправности, независности и слободе у односима између супружника, као и о њиховим правима и дужностима. У том смислу Константиновић закључује да је „наше законодавство предвиђало да је муж дужан да се стара за потребе своје супруге, брани је и заступа: али практично говорећи то није спречавало мужа да своју жену напусти необезбеђену кад год је хтео. По томе како је у совјетском праву организовано остварење обавезе издржавања супруга и деце, то није могуће. И стога је с правом пажња многих страних правника била привучена на овај изглед совјетске породице и многи су указали на то као на пример који би требало имитирати”.¹⁰ За-

9. Нав. дело, стр. 43.

10. Нав. дело, стр. 9.

кључење брака у почетку није било искључиво формални чин, да би совјетске власти касније инсистирале и на формалности и његовој свечаности, уз низ законских запрета, везаних за развод брака. Исто тако, совјетско законодавство је било прецизно и у области позитивних прописа везаних за заштиту мајке и детета, почевши од доделе разних медаља до законских одредби које су гарантовале и материјалну потпору, све у циљу стимулисања материнства и заштите деце, и оне брачне, и ванбрачне, која није била у нимало неповољнијем материјалном статусу.

Интересовање за социолошке теме, прецизније речено за социологију права, Константиновић је испољио у тексту „Идеје Валтазара Богишића о народном и законском праву”, објављеном у „Социолошком прегледу” за 1938. годину, у издању Друштва за социологију и друштвене науке.

Највећи значај Богишића је био управо у истраживању обичајног права, јер је Богишић показао, по мишљењу Константиновића, да „између садржине закона и друштвене стварности мора постојати извесан однос и да се постављени циљ не може постићи законом ако тога односа нема. Право није нити може бити резултат умовања, као што су мислили претставници школе природног права, већ резултат одређене стварности са читавим комплексом чинилаца различитог дејства и различито повезаних.”¹¹

Константиновић, даље, сматра да је Богишић исправно приметио одсуство између правне науке, законодавства и судске праксе са једне стране, односно фактичких одношаја „друштвено-правнога бивовања народног са друге стране. На пољу законодавне политике, прва дужност која се намеће законодавцу се састоји у томе да темељно проучи постојеће установе народног права, па тек онда може корисно да приступи истраживању могућих промена”. „Затим по својој природи и сврси закон се не ограничава као обичај да утврди оно што јесте, већ има и активну улогу: он тежи да управља стварима у извесном правцу, према неком идеалу. Док обичај чека да га створи протекло време, закон иде у сусрет времену. Рационалан елемент права добија у њему свој израз. Његово преимућство над обичајима у томе погледу је очигледно.”¹²

Ове принципе Константиновић је применио на примеру задружне и инокосне куће и показао да је реч о истој установи ухваћеној у два различита облика пошто „не представљају она два сукцесивна ступња у развоју установе, већ две фазе у животу сеоске породице. Многобројна и разноврсна факта која је Богишић испитивао показала су се да се односи у инокосној породици не разликују у основи од односа у задрузи.”¹³

11. Нав. дело, стр. 272.

12. Исто, стр. 282.

13. Исто, стр. 285.

Поред ових радова објављених у међуратном периоду, истичемо још неколико, који заокупљају нашу истраживачку пажњу, а од значаја су за осветљавање научног лика Михаила Константиновића.

Наиме у „Архиву за правне и друштвене науке” у међуратном периоду Константиновић је објавио неколико запажених радова, попут следећих: „Прилог теорији ризика у римском класичном праву” (бр. 3/1924); „Забрана злоупотребе права и социјализације права” (бр. 3/1925); „Означавање закона” (бр. 5–6/1925); „Извори брачног права” (бр. 1–2, 1938); „Одговорност закупаца за пожар” (бр. 5–6, 1939); „Књижевни и уметнички рад и право (Ауторско право)”, („Летопис Матице српске”, Нови Сад, 1928, књ. 318); „Тенденција модерних законодавстава у смислу ограничења права на наслеђивање” („Друштвени живот”, 1930); „Право, сила и правичност” („Социјална мисао”, год. 4, бр. 11, Загреб, 1931); „Хипотека на стоци” („Споменица Конгреса правника”, 1931); „Колективни уговори о раду”, („Наша стварност”, Београд, 1936), чиме се потврдио као веома интересантан цивилиста.

О томе сведоче и радови објављени после 1945. године, од којих, издвајамо следеће: „Опште напомене уз тезе за предпројекат закона о наслеђивању” („Архив за правне и друштвене науке”, књ. III, 1947); „Развод брака због тешке поремећености брачних односа” („Народни правник”, бр. 2–3, 1949); „Однос између права на накнаду штете и права на осигурану суму” („Архив...” бр. 3, 1951), „Основ одговорности за проузроковану штету” („Архив...” бр. 3, 1952); „Природа уговорне казне – Смањење од стране суда” („Анали правног факултета”, бр. 2, 1953); „Стара правна правила и јединство права”, („Анали...” бр. 3–4, 1952); „Забрањени уговори о трговини”, („Архив...” бр. 2–3, 1957); „Осигурање и одговорност у југословенском праву” („Архив...” бр. 3, 1958); „Конвенција о застарелости у области међународне продаје телесних покретних ствари” („Страни правни живот”, бр. 82, 1974)...¹⁴

Закључујући овај прилог, још једном имамо прилику да вреднујемо научно дело М. Константиновића, који у нашој међуратној, као и послератној правној науци заузима достојно место.

14. Видети: „Анали... 2”, бр. 3–4, 1982.

NOTRE PATRIMOINE JURIDIQUE ENTRE LES DEUX GUERRES
MIHAÏLO KONSTANTINOVIC (1897–1982)

L'auteur consacre son ouvrage à Mihailo Konstantinović, né à Tchatchak, qui a été, pendant des années, professeur à la Faculté de droit à Belgrade et qui a laissé une trace profonde dans notre droit civil. Il fut ministre dans le gouvernement de Cvetković–Maček, passa la période l'occupation du pays en émigration et, après la guerre, participa à l'élaboration de maintes lois relatives aux droits familial et héréditaire; il s'occupait aussi de droit contractuel.

Dr Dragan SUBOTIĆ